

АЛТЕРНАТИВАТА МЕЃУ ФИКСНИТЕ И ФЛУКТУИРАЧКИТЕ ДЕВИЗНИ КУРСЕВИ И СПОГОДБАТА ВО ЈАМАЈКА

Потребата од придавање на посебно значење на девизните курсеви произлегува од тоа што тие се и остануваат еден од централните проблеми на секоја национална економија, а во исто време, и на меѓународните економски и финансиски односи.

Преку интервалутарните трансакции се врши редистрибуција на националниот и светскиот доход. Од фактот што настанува со дистрибуција на националниот и светскиот доход, произлегува и важноста на проблемот на девизните курсеви како цена на домашната, односно странската валута, а посебно на политиката на т.н. реален курс која води кон објективирање на финансиските параметри во вреднувањето на извозно-увозните супстрати.

Класичниот златен стандард, како специјален случај и раг ехелансе на либералната економска доктрина, настојувал интервалутарните паритети да ги објективизира и што е можно максимално да ги приближи на реалната вредност на валутата по пат на т.н. златен паритет. Во условите на златниот стандард две парични единици стоеле во одредени релации сразмерно со количината на содржано злато, кое можело да се набавува по стабилна цена во неограничен износ.

Златниот стандард осигурувал единство на националните и на светските пари го олеснувал водењето на политиката на фиксен и стабилен курс и во условите во кои егзистирале постигна позитивни резултати.

Меѓутоа, светот којшто се раѓаше во периодот меѓу двете војни, создаваше клима која го ограничуваше автоматизмот на чистото злато.

Светската криза од 1929/33 година наедно беше време на напуштање на стабилните девизни курсеви и отпочнува фазата на флукуирачките курсеви подржувани од страна на стабилизационите фондови.

Всушност светската криза од триесеттите години од овој век претставуваше и крај на класичното златно ва-

жење. Со самото тоа и престана институционалното единство на светското стопанство оличено во златниот стандард, односно во единството на монетарната сфера.

Бретенвудскиот монетарен систем, воспоставен во 1944 година, своето постоење го базира на фиксни девизни курсеви што е еден од битните постулати за воспоставување на мултиларетарен начин на плаќањето меѓу земјите членки. Валутите на земјите членки на ММФ биле конвертибилни за злато или во валута на земјата во чија валута се долговало по одреден паритет изразен во злато или во американски долар со чистота и финост како што бил одреден на 1. јули 1944 година.

Со ММФ се сакаше да се постигне сигурност, преку фиксни стабилни девизни курсеви во меѓународната размена. Воведувањето на фиксните девизни курсеви кои се и главниот постулат на функционирањето на ММФ всушност значеше уште верување и со носталгија се присетување на „добрите стари времиња“ кога фиксните и стабилните курсеви биле средства на сигурност во меѓународната трговија. Меѓутоа, по релативно краткиот временски период на стабилизација базирана на бретенвудските начела, пак се јавуваат „немирни времиња“.

Појавата и постоењето на т.н. „немирни времиња“ на фиксниот девизен курс, доведе до поделба на два тabora од редовите на истакнатите светски стручњаци па и политичари.

Едни застапуваат и ги бранат фиксните девизни курсеви, а другите пак се јавуваат како заговорници на флукутирачките курсеви и тоа не толку од „симпатија“ спрема нив отколку како феномен на денешната реалност. Кога зборуваме за фиксни девизни курсеви, начелно се подразбира чисти курсеви кои во условите на надворешната конвертибилност ги припишува монетарната власт и кои се менуваат на подолг временски период од 3-5 години и тоа со одлука на монетарната власт од исти ранг со одлуката со која тие и се воспоставени. Со самиот тој факт се одржува и во поголема мерка се одразува реална вредност на националната валута.

Под флукутирачки девизни курсеви се подразбираат, исто така, „чисти“ слободни курсеви кои осцилираат искучиво под дејството на пазарните фактори или „нечисти“ или диригирани флукутирачки девизни курсеви кај кој монетарната власт со повремени нередовни интервенции на девизниот пазар врши регулирање на прекумерните и непожелните флукутации.

Предности на фиксните девизни курсеви

При одлучувањето за едниот или другиот вид девизни курсеви, потребно е разгледување на предностите на едниот или другиот вид девизни курсеви.

1. Фиксните девизни курсеви за нормално да функционираат, потребно е од страна на монетарната власт преземање на соодветни дејствија. Така, на пример, монетарните власти мораат да продаваат или да купуваат неограничен износ на девизи кои се понудуваат или се бараат и тоа по фиксен курс и без оглед дали девизните курсеви растат или пак опаѓаат.

2. Понатаму во условите на фиксни девизни курсеви домашниот паричен оптек е подреден на движењето на монетарните резерви. Монетарната резерва станува објективен критериум при регулирањето на количината на пари во оптек на монетарните власти овој момент им користи како патоказ за водење на монетарната политика.

3. Фиксните девизни курсеви претставуваат цврста основа на меѓународната трговија и ја отстрануваат опасноста од валутен дампинг (ова второто доколку важи и постои претпоставката девизните курсеви да се реални).

4. Меѓународното движење на капиталот во условите на фиксни девизни курсеви наоѓа своја сигурност и доживува оптимална клима.

5. Фиксниот девизен курс, во условите на екстерна конвертибилност, на некој начин ја денационализира националната валута која станува светско средство за плаќање.

Предности на флукуиращите девизни курсеви

Постоењето на фиксните или флукуиращите девизни курсеви е сврзана со различни временски периоди кои носат свои специфичности и обележја.

Така, на пример, слободата во меѓународните економски односи е нераздвојлив поим од флукуиращите курсеви и во никој случај не може да стане збор за слободна меѓународна трговија (во релативна смисла), а при тоа да постојат фиксни девизни курсеви. Ова од причини што за одржување на фиксен девизен курс потребно е да се оди по линијата на жртвувањето на слободата во меѓународната трговска размена (воведување на трговски увозни и извозни ограничувања и сл.).

Како алтернатива при слободната меѓународна трговска размена се јавуваат флукуиращите девизни курсеви кои во исто време придонесуваат и за автоматското урамнотежување на платниот биланс.

Имено, флукутирачките девизни курсеви посредно, преку депрецијација на домашната валута, овозможуваат снижување на извозните цени на извозните артикли и зголемување на увозните цени на увозните артикли во земјата со дефицит во платниот биланс.

Флукутирачкиот курс при што домашната валута е деприцирана се јавува како увозна царина и извозна премија што во одреден период од стопанскиот развој дејствува стимулативно и одбранбено.

Давањето можност за слободно движење на девизните курсеви под дејството на пазарниот механизам доведува кон тенденција на изедначување на домашните со странската цена, благодарение на тоа се олеснува воспоставувањето на рамнотежата во платниот биланс.

Можен е и обратен ефект да се постигне од ефектот на депрецираната домашна валута, тоа е ефектот на априцирана домашна валута.

Таков случај постои кај суфицитарните земји и логиката на таквата политика на манипулирање со домашната валута е стимулација на увозот и дестимулација на извозот, со што се отвора и проширува домашниот пазар за странската стока, се намалува и на крајот се елиминира штетниот и непожелниот прекумерен суфицит во доверителските земји.

На таков начин флукутирачките девизни курсеви доведуваат до автоматско стабилизирање на домашното стопанство со светското стопанство.

Со самиот факт што девизните курсеви при системот на флукутирањето се формираат слободно под дејството на пазарниот механизам со своите компоненти, флукуричките курсеви придонесуваат за побрзо приспособување на курсот на реалната вредност на валутата, па преку тоа побрзо и до рамнотежниот курс.

Постоењето на флукутирачките девизни курсеви имплицира тесна врска меѓу националните системи на цените и се јавува интеракциско дејство на националните системи на цените и тие се менуваат сразмерно со промената во куповните сили на одделни валути.

Флукутирачките девизни курсеви овозможуваат во условите на меѓународна размена да се намалат монетарните резерви, бидејќи нема задолжителни интервенции на централната банка на девизниот пазар во правец на заштита на домашната валута.

Одржувањето на паритетот на една национална валута со метод на системски интервенции е мошне скапо решение, но и од краткорочен карактер.

Флукутирачките девизни курсеви ја намалуваат мобилноста на меѓународниот капитал (на краткорочниот, а

уште повеќе и на долгорочниот), ја намалуваат шпекулативната мобилност на меѓународниот капитал, од причини што не постои задолжителна конверзија на девизите по однапред познат фиксен курс. Предноста што кај фиксните девизни курсеви се јавува како можност на централната банка да купува неограничена количина на понудената валута по фиксната цена, доведува до потхранување на домашната и светската инфлација. На тој начин фиксните девизни курсеви се трансмисионен механизам на меѓународната инфлација и нестабилност.

Определување за компромисен девизен систем

Следејќи ги напред изнесените предности за едниот и другиот систем на девизни курсеви, би го рекле следното:

Апсолутно фиксните курсеви повеќе се теоретска конструкција, отколку што се реална состојба. Кога се тврди ова, се има предвид и системот на класниот златен стандард кои и самиот допушта осцилации од златниот паритет во таканаречените златни точки. Дури и денес кога се утврдува фиксен паритет од страна на некои земји, редовно се пропишуваат и гранични толерантни флукутирања под и над службениот курс. Тие граници покажуваат тенденција на постепено пропишување кое води кон слободно формирање на валутните курсеви.

Колебањето помеѓу дилемата за и против фиксните девизните курсеви, односно флукутирачките курсеви, би било решливо во системот на стабилните флукутирачки курсеви ослободени од интервенциони точки. Некои ги истакнуваат за најсовршени флукутирачките курсеви, но оние кои во истовреме се и стабилни, значи, под услов да нефлукутираат многу.

ММФ поаѓа од политиката на фиксните девизни курсеви од следниве причини:

а) фиксните курсеви претставуваат синоним на стабилноста и на меѓународниот монетарен и меѓународен трговски систем, што всушност претставува логичка реакција на нестабилноста што беше реалност меѓу двете светски војни, поточно со пропаѓањето на златнодевизниот стандард од 1931 година.

б) Брентенвудскиот монетарен систем понатаму поаѓа од концепцијата на која и самиот базира. Имено, фиксните курсеви и платнобилансната дисциплина имаат првобитно значење во остварувањето на внатрешната стабилност.

Промените во ММФ од 1971 и 1976 година

Уште во шеесеттите години од овој век се јави критика на концепцијата на ММФ од страна на професорот Р. Трифин. Критиката на концепцијата на ММФ од страна на Трифин кога се состоеше од укажување на слабоста на „доларското важење“ всушност е и почеток на една многу долга дискусија околу реформата на ММФ.

Целокупната дискусија се водела на алтернативата фиксни или флукуирачки курсеви. Во тој временски период се јавувале предлози за реформа на ММФ, за најпосле конечно да се дојде и до промена и надополнување на фондовиот статут, донесен во Јамајка во почетокот на 1976 година.

Секако дека на оваа промена ѝ претходеше промената од 15 август 1971 година кога е извршена реформа на ММФ, која се состоеше во укинување на конвертибилноста на доларот. По извесен период на укинувањето на конвертибилноста на доларот, е извршена и девалвација на доларот со цел да се изврши пред сè монетарна адаптација и реадптација. Со девалвацијата на доларот истовремено е извршена ревалвација на некои значајни валути.

Меѓу најпознатите промени во ММФ се спомнува и промената на интервенционите точки од 1% на 2,25% од двете страни на утврдениот паритет.

Сфаќајќи ги реформите како начин за приспособување на ММФ кон новите услови на меѓународните економски односи, треба да се испита причината која довела до настанатата состојба.

Во првите послевоенни години, т.е. од 1946 до 49 година, трговскиот биланс на САД покажувал вишок од 32 милијарди долари, чија висина, и покрај истовременото движење на капиталот во спротивен правец во вид на помош и заем од 26 милијарди, останувало чист вишок од 6 милијарди долари во билансот на плаќањето.

Ваквите движења придонесоа да дојде до девалвација на поголем број валути во однос на доларот.

По извршените корекции на паритетот на валутите се промени состојбата во резервите на САД. Веднаш наредната 1950 година забележува дефицит во износ од 3,5 милијарди долари. Активноста на билансот на плаќањето и понатаму останува, иако се намалила, додека одливот на капиталот остана на иста висина.

Состојбата се сменила на меѓународен план во смисла на зајакнување на стопанството и валутите на западно-европските и др. земји кои по војната, опустошени подолго време, не можеа да ја санираат состојбата во стопанството на земјата.

Од 1948 година се спроведува т.н. Маршаловиот план со кој се настојува да се подобри стопанската структура

на западноевропските земји со тоа и стабилноста на западноевропските валути како неопходен услов за преоѓање во конвертибилни валути и широки можности за слободна меѓународна трговска размена.

Како резултат на ваквите преземени акции веќе во втората половина од педесеттите години доаѓа до промени. Одливот на подолгорочниот капитал од САД почнува да бележи постојан раст пред сè поради сè поголемите припадни инвестиции во странство. Ваквите реални движења стануваат предмет на постојана преокупација на американската влада не само за состојбата во платниот биланс, туку и за преземањето и воведувањето на одбранбени мерки заради заштита на доларот во вид на разни ограничувања.

Вишоците кои се создаваат во другите земји беа создадени во американски долари, со што САД станува всушност „производител на резерва“ за самиот систем.

На тој начин во текот на педесеттите години постепено се појави, за во 1960 на драстичен начин да избие на површина слабоста на тој систем. Започнатиот дефицит во платниот биланс на САД во шеесеттите години продолжува и понатаму.

Мошне смалениот вишок во трговскиот биланс придружно во исто време со зголемениот одлив на краткорочниот капитал иницирано со разликата во каматните стапки, предизвика дефицит во првата половина од 1970 година во износ од 11,3 милијарди долари (спрема 4,3 млрд во истиот период од претходната година). Овие движења беа главните причини за напуштањето на конвертибилноста на доларот.

Напуштањето на конвертибилноста на доларот значеше и почеток на ерата на флукуиращите курсеви, иако тоа не беше легализирано. Првин се допушти општо флукутирање на курсевите кое траеше сè до одржувањето на т.н. Вашингтонска спогодба на која беа проширени интервенционите точки од 1% на 2,25% од утврдениот паритет.

Првиот помал чекор во промената на ММФ е одлуката за воведување на „специјални права на влечење“ како прв чекор кон создавањето на една светска парична единица, додека вториот чекор е направен со легализација на фактичката состојба во интервалутарните односи, кои не беа во согласност со постојните прописи на ММФ, и формирање нови правила за функционирање на ММФ.

Измената што уследи со Спогодбата во Јамајка во почетокот на 1976 година се однесува на златото кое ги изгуби и последните монетарни својства: го изгуби својството на мерило на вредноста на паритетот и интервалутарните вредносни односи, а со тоа и својата званична цена.

Па и специјалните права на влечење не се дефинирани ниту смеат да се изразат во злато.

По заседанието на Трипартитниот комитет на ММФ во Јамајка (Кингстон), златото станува стока чија цена не се утврдува званично, туку слободно се формира на пазарот низ механизмот на понудата и побарувачката. Самиот факт што е укината званичната цена на златото и е препуштено формирањето на неговата цена на пазарот, понатаму и со губењето на последните монетарни својства, доаѓа до демонетизација на златото.

Со демонетизацијата на златото се зголемува улогата на специјалните права на влечење, и тоа во прв ред, како резервна актива и станува главна пресметковна единица, иако во тој поглед амандманот содржи само препорака.